

DE ARMENKAMER

Onderstaand artikel werd door Pierre Kluyskens geschreven in 1961.

De talrijke bezoekers die tijdens de afgelopen Gentse Feesten - enig ogenblik van het jaar dat de plichtbewuste Gentenaar naar zijn muzea drijft-, de prachtige verzamelingen van het Byloke-museum hebben bezocht, zullen hoogstwaarschijnlijk getroffen geworden zijn door die speciale atmosfeer die men in geen ander museum van het land aantreft. Op enkele zalen na, waar men de voorwerpen heeft samengebracht of opgestapeld in toonkasten, biedt de Byloke ons immers het dichtertelijke charme van een grote woning waar men door vrienden in volle gezelligheid wordt opgewacht: alles leeft er in een kader dat volledig ontdaan is van elke artificiële schikking of presentatie; elke kamer, elke zaal heeft haar eigen, rustig, ingetogen of briljant cachet en voorkomen: van keuken tot salon, van ontvangstkamer tot gildezaal, alles ontvangt de bezoeker alsof die grote woning nog bewoond ware.

Een van de zuiverste ensembles uit die schitterende verzamelingen treft men ongetwijfeld bij het binnenkomen van het museum aan, wanneer men langs de kleine gang rechts, in de zaal genaamd de "Armenkamer" belandt.

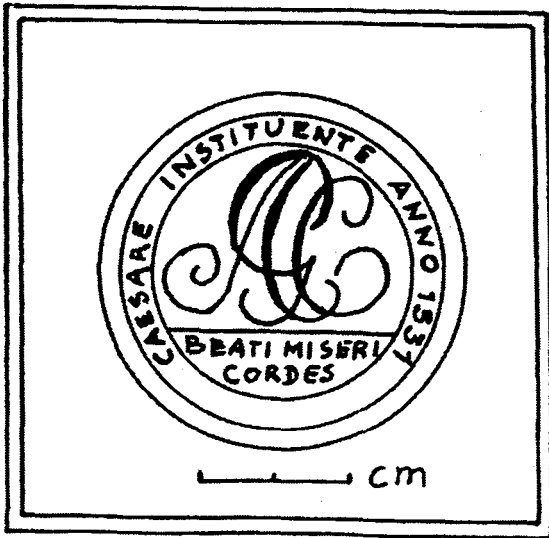
Niemand zou kunnen vermoeden bij het zien van de prachtige schoorsteen en muurbekleding, dat het hier gaat om de oude vergaderzaal van de beheerders der Armenkamer, welke destijds in de kleine zijvleugel van het stadhuis aan de Poeljemarkt kon bewonderd worden en thans enkele tientallen jaren geleden, in haar geheel werd overgebracht naar een speciaal daartoe ontworpen en ingerichte zaal van het Bijlokemuseum.

Proporties en afmetingen zijn bijna dezelfde en de illusie bij de bezoeker wekt is zo perfect dat hij, zonder een gids of een catalogus te raadplegen, waarschijnlijk nooit op het idee zal komen dat het hier gaat om een D.P., een uitwijking van het triestig en vervallen Lodewijk XVgebouw aan de Poeljemarkt.

Men heeft veel over Gent, zijn monumenten en zijn kunstwerken geschreven, maar er zijn toch een paar meesterstukken als bv. dit ensemble van de Armenkamer die men geregeld over het hoofd ziet.

En toch mag het in zijn gaafheid, in zijn mooi evenwicht in de variëteit van zijn schilder- en beeldhouwwerk, architecturaal, artistiek en historisch, als een van de zeldzaamste en kostbaarste relikwieën van het Gentse verleden beschouwd worden.

Historisch gezien is het voor de geschiedenis van onze stad een document, een getuige van kapitale betekenis, want het wekt de stichting op van een van de

Stempel die gebruikt werd om o.a. broodkaarten te stempelen.

nuttigste instellingen van de XVIe eeuw, waaraan Keizer Karel zelve zijn naam en zijn gezag verbonden heeft.

Het was immers zijn vermaarde Ordonnantie van 7 oktober 1531 die voor het eerst in de wereldgeschiedenis op doelmatige wijze een van de grootste plagen van de oude samenleving, nl. de bedelarij, beteugelde en voor het eerst ook de weldadigheid op logische en bestendige wijze inrichtte.

Keizer Karel inspireerde zich grotendeels van een enkele maanden tevoren door de stad Ieper opgelegde verordening, die zelve ingegeven was door de gedachten en principes welke Vivès, een van de eerste leermeesters van de jonge Karel, in 1525 in zijn fameuze verhandeling "De subventione pauperum", had verdedigd.

Oorlog, verwoesting, hongersnood, volgden elkaar bijna ononderbroken op in die tijden die de wet van de sterkste, van de machtigste als enige natuurwet erkennen. Op bepaalde tijdstippen leefde meer dan de helft van de Gentse bevolking in armoede en hadden duizenden mensen een karig bestaan slechts te danken aan de vrijgevigheid en financiële of materiële steun en hulp van kloosters, corporaties en rijke ingezetenen. Dit leverde het dubbel nadeel op dat de ongelukkigsten soms niets ontvingen terwijl nietsdoeners en uitbuiters die van andermans werk trachtten te leven en hunne kinderen langs de straten lieten bedelen, er met de beste aalmoezen van doorliepen.

Om aan die misbruiken eens en voor altijd een einde te stellen, vaardigde Keizer Karel een voor gans het land geldende Ordonnantie uit die het bedelen ten strengste verbood "kennelick nocte openbaer, op de straten, in de kercken, noch in of voor de huysen". Strengere straffen werden opgelegd en een even strenge controle werd uitgeoefend, doch Karel V had wel speciaal rekening

gehouden met het feit dat zijn Ordonnantie toepasselijk was op de Vlamingen, want als geboren Gentenaar kende hij ze goed, en hij liet dan ook toe dat zelfs degenen die van de openbare liefdadigheid moesten leven, af en toe een herberg zouden mogen binnenlopen “met haeren huusvrouwen zullen moghen dryncken, zonder hem nochtans droncken te dryncken”!

Keizer Karel centralizeerde aldus de armenzorg en het was in die jaren een zeer wijze maatregel waarmede hij wellicht meer deed en bekwam voor het volk dan met zijne overwinningen op het slagveld. Door het bedelen te verbieden en tevens te beletten dat behoeftige en zelfs nietbehoefte personen links en ook rechts aan geld, klederen of eten zouden geraken, schafte hij met een pennetrek de maar al te talrijke misbruiken af.

Door de zorg van de bedeling van steun en geld toe te vertrouwen aan de “bequaemsten ende beste gequalifieerden” van de stad en parochies, verzekerde hij een rechtvaardige verdeling en kon hij meteen, dankzij het samenbrengen van al de ingezamelde gelden, een versnippering van de fondsen vermijden.

In diezelfde Ordonnantie van 1531 schetst de Keizer in grote trekken het middel dat hij het beste acht te zijn om de bedelarij, vooral deze van jonge kinderen, te voorkomen en te verijdelen: het openbaar onderwijs. Kinderen van behoeftigen, nietsdoeners, landlopers enz. zullen door de zorgen van de beheerders van de Armenkamer en onder hun toezicht in scholen, bij ambachtslieden of particulieren geplaatst worden.

Hetzelfde jaar nog ving de Armenkamer hare werkzaamheden aan en tot eenieders voldoening kon met de ingezamelde gelden en met de subsidies welke de stad, de kloosters en abdijen moesten verlenen, tot een daadwerkelijke hulp en armenverzorging overgegaan worden.

De leden der Kamer of Gouverneurs vergaderden regelmatig op het Schepenhuis, en meer bepaaldelijk in het gebouw van de Poeljemarkt dat in de XVIIIe eeuw belangrijke wijzigingen zou ondergaan en heden nog dit banaal uitzicht heeft bewaard.

De Armenkamer, zoals wij ze vandaag in het Museum van de Byloke aantreffen, is deze welke op het einde van de XVIIe eeuw in het hoekhuis van de Poeljemarkt werd ingericht, en die in 1857 grondig werd hersteld, want zonderling, schoorsteen en gans het beeldhouwwerk verdwenen toen onder een afschuwelijke grijze verflaag!

Boven het muurbedschot en de langwerpige zitbank van de gouverneurs, bewonderen wij zeven grote rechthoekige schilderijen die de Werken van Barmhartigheid voorstellen. Zij zijn van de hand van de Gentse schilder Gilles Leplat, die ze in 1691 leverde voor de luttele som van 63 ponden groten, zoals blijkt uit de stadsrekeningen van 1691-1692: “Betaelt aen Sr Gillis Leplat de somme

van LXIII ponden grooten over het schilderen van seven stucken representende de seven wercken van Bermherticheyt, tot vercierynghe vande aerme kaerner deser stadt”.

Leplat was de zoon van de bekende Gentse schilder Pierre Le Plat en van Maria van Wackelghem. Eigenaardig is wel dat hij op het ogenblik van de bestelling van die merkwaardige doeken, nog niet als meesterschilder in de corporatie was aanvaard: hij werd het slechts het jaar nadien, in 1692, als “fijnschilder”, het jaar ook dat hij in het huwelijk trad met Maria Clara Pauli. Hij stierf in juli 1724 en werd in de hoofdkerk begraven. Hij was 78 jaar oud.

Leplat heeft in elk doek een of twee goeverneurs van de Gentse Armenkamer voorgesteld en het is ook duidelijk zichtbaar dat hij nog sterk geïnspireerd is door Rubens. In een zijner schilderijen heeft hij bv. de compositie die wij vooraan op de “Intrede van Bavo in het klooster” van onze hoofdkerk aantreffen, bijna letterlijk overgenomen. Die reeks allegorische schilderijen pasten uitstekend bij de monumentale schouw welke met haar indrukwekkend beeldhouwwerk, zich over gans ‘t muurvlak uitstreckte en twee jaren voordien door de Gentse beeldhouwer Norbert Sauvage werd geleverd.

Het is een van de zeldzame volledig gaaf gebleven sculpturenensembles welke ons uit de tweede helft van de XVIIe eeuw bewaard zijn gebleven.

De Goeverneurs die zich in de schilderijen van Leplat hadden laten portretteren, bestelden aan Sauvage een compositie in eikenhout die de verheerlijking en een symbolische voorstelling moest uitmaken van het wezen en het doel van de Armenkamer. Daarenboven bestelden zij aan een andere Gentse kunstenaar, Jan van Cleef, een schilderij “de inrichting der Armenkamer” om boven de mantel van de schouw geplaatst te worden.

Van Cleef heeft de stichter van de Kamer, Keizer Karel in keizerlijk ornaat, gezeten op zijn troon, uitgebeeld, omringd van tal van symbolische personages, de bede ontvangend van de Maagd van Gent; de Keizer verzoekt de godin van de Overvloed de ongelukkigen die zich aan zijn voeten geworpen hebben, bij te staan.

Boven dit schilderij verheft zich het borstbeeld van de grote keizer terwijl men boven de twee rijkelijk gebeeldhouwde zijdeuren de gesculpeerde portretten van de volksgeliefde aartshertogen Albrecht en Isabella, die zoveel deden om het leed van ons volk te lenigen, bewondert.

De pilasters van de schouw zijn zeer kunstig versierd met twee beelden van weeskinderen in XVIIe klederdracht, die symbolisch de erkentelijkheid aan de machtige vorst moeten voorstellen, en de twee buitenpilaren dragen trofeeën als ornament, waarin de gebruikelijke wapens en helmen vervangen werden door kledingstukken die ook op allegorische wijze de hulp aan de behoeftige armen uitbeelden.

Dit ensemble, volledig uit eikenhout, is een van de mooiste en bestgeslaagde

gewrochten van de Gentse beeldhouwer Norbert Sauvage, die op het einde van de XVIIe eeuw, in een ietwat overladen stijl, die hier in die somptueuse allegorische composities geenszins misplaatst voorkomt, tal van werken voor kerken en openbare gebouwen in gans Vlaanderen heeft geleverd.

Op het ogenblik dat dit grandioos ensemble van onze Armenkamer het donker en stoffig gebouw van de Poeljemarkt verliet om naar het Bijlokemuseum overgebracht te worden, gingen stemmen op om dit te betreuren, doch sindsdien heeft iedereen moeten toegeven dat het zich in zijn nieuw, zo keurig aangepast kader van de Bijloke, prachtig heeft ingeschakeld en dat het aldaar, veel beter dan op de Poeljemarkt bijdraagt om aan onze stadsgenoten en aan de vreemde bezoekers een juist idee te schenken van de artistieke weelde van onze voorouders.

Pierre KLUYSKENS

DE HERINNERINGSPLAKET VAN DE TENTOONSTELLING "DE GOUDEN EEUW DER GROTE STEDEN"

(Uittreksel uit het Jaarboek van het Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde)

INLEIDING

De wereldtentoonstelling te Brussel in 1958 was voor andere Belgische steden een aanleiding om zelf ook grote culturele en artistieke manifestaties te organiseren. Te Gent werd daartoe in mei 1958 door het stadsbestuur de vzw "Gent 1958" opgericht 1/. Bemerkenswaard waren de barokconcerten "Rond de troon van Jozef II" in de troonzaal van het stadhuis, een luisterrijk bloemencorso, een nachtféeërie op de watersportbaan, de rally "Pavillon d'Or" en een internationaal sportfestival (met als hoogtepunten het eerste Europees kampioenschap voor kruisboog in de wintervelodroom op 13, 14 en 15 juni en de aankomst van de eerste rit van de ronde van Frankrijk op 26 juni).

Het meest prestigieus project was echter zonder twijfel de tentoonstelling "De Gouden eeuw der Grote Steden" 2/, onder leiding van commissaris-generaal Paul Eeckhout 3/. Het was de bedoeling dat de Europese steden die in de voorbije eeuwen een vooraanstaande politieke en culturele positie hadden ingenomen er de kunstschaten uit hun glorie-tijd zouden tonen. Op die manier wou men het publiek bewust maken van de macht die eertijds van hen uitging en de rol verduidelijken die ze gespeeld hadden bij de ontwikkeling van de Europese cultuur.